

Ώσείγνωσχη

ΑΣΚΗΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

*Άφιέρωμα
στον Άλέξανδρο Παπαδιαμάντη
100 χρόνια από τήν κοίμησή του*

118
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ -
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
2011

Εἶναι κάποιοι ἄνθρωποι ποὺ πέρασαν ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμον ὡς παρεπήδημοι καὶ ἀναχωρητές. Πατοῦσαν γερὰ στὴ γῆ καὶ βίωσαν ὅλες τὶς ἀγωνίες καὶ τὰ τερτίπια τῆς ζωῆς, ἀλλὰ παρόμοιαζαν τὴν ταραχὴν ποὺ τοὺς ἔδινε ὁ κόσμος μὲ τὸ ταλάνισμα τῶν σπόρων τοῦ σιταριοῦ καθὼς τὸ κοσκινίζουνε. Ἦταν ἔμπειροι μιᾶς ἄλλης εἰρήνης καὶ χαρᾶς ποὺ ἡ πηγὴ τῆς ἦταν ἐκτὸς τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας, θαρρεῖς, γλυκαίνουν ὅσους τοὺς γεύονται μὲ παρόμοιο τρόπο.

Σὰν μικρὸ προλογικὸ γιὰ τὸ ἀσήμαντο αὐτὸ ἀφιέρωμα στὸν Ἀλέξανδρο τῆς Σκιάθου, ἄς σταθοῦν τοῦτα μόνον τὰ μικρὰ ἀποσπάσματα, ποὺ τὰ κουβαλαῖμε μέσα μας ἀπ' τὰ μικρὰ μας χρόνια καὶ μᾶς προάγουν ἀδιάλειπτα πρὸς ἐκκλησιασμό¹.

...«Ἐκτοτε παρῆλθον χρόνοι καὶ χρόνοι, κ' ἐκεῖνος ἀκόμη εἶχε μαῦρα τὰ μαλλιά, κι αὐτὴ εἶχεν ἀσφρίσει. Καὶ δὲν τὴν ἐστεφανώθη ποτέ.

Αὐτὴ δὲν ἐγέννησε τέκνον. Ἐκεῖνος εἶχε καὶ ἄλλας ἐρωμένας. Κ' ἐγέννα τέκνα μὲ αὐτάς.

Ἡ ταλαίπωρος αὐτὴ μανθάνουσα, ἐπιωλήπτουσα, διαμαρτυρομένη, ὑπομένουσα, ἐγκαρτεροῦσα, ἔπαιρνε τὰ νόθα τοῦ ἀστεφανώτου ἀνδρός τῆς εἰς τὸ σπίτι, τὰ ἐθέρμαινε εἰς τὴν ἀγκαλιάν τῆς, ἀνέπτυσεν μητρικὴν στοργὴν, τὰ ἐπονοῦσε. Καὶ τὰ ἀνέσταινε, κ' ἐπάσχιζε νὰ τὰ μεγαλώσῃ. Καὶ ὅταν ἐγίνοντο δύο ἢ τριῶν ἐτῶν, καὶ τὰ εἶχε πονέσει πλεόν ὡς τέκνα τῆς, τότε ἤρχετο ὁ Χάρος, συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν ὀστρακιάν, τὴν εὐλογιάν, καὶ ἄλλας δυσμόρφους συντρόφους... καὶ τῆς τὰ ἔπαιρνε ἀπὸ τὴν ἀγκαλιάν τῆς.

Τρία ἢ τέσσαρα παιδιὰ τῆς εἶχαν ἀποθάνει οὕτω ἐντὸς ἑπτὰ ἢ ὀκτῶ ἐτῶν.

¹ Ὅλα τὰ ἀποσπάσματα τῶν διηγημάτων αὐτοῦ τοῦ τεύχους προέρχονται ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἔκδοσιν τῶν Ἀπάντων τοῦ Παπαδιαμάντη, ἐκδ. Δόμου (1981-1988) καὶ ἐπιμέλειαν Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου.

Κι αὐτὴ ἐπικραίνεται. Ἐγήρασκε καὶ ἄσπριζε. Κ' ἔκλαιε τὰ νόθα τοῦ ἀνδρός της ὡς νὰ ἦσαν γνήσια ἰδικά της. Κ' ἐκείνα τὰ πτωχά, τὰ μακάρια, περιόπαντο εἰς τὰ ἄνθη τοῦ παραδείσου, ἐν συντροφίᾳ μὲ τ' ἀγγελοῦδια τὰ ἐγχώρια ἐκεῖ.

Ἐκεῖνος οὐδὲ λόγον τῆς ἔκαμνε πλέον περὶ στεφανώματος. Κι αὐτὴ δὲν ἔλεγε πλέον τίποτε. Ὑπέφερεν ἐν σιωπῇ.

Κ' ἔπλυνε κ' ἐσυγύριζεν ὅλον τὸν χρόνον. Τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἔβαπτε τ' αὐγὰ τὰ κόκκινα. Καὶ τὰς καλὰς ἡμέρας δὲν εἶχε τόλμης πρόσωπον νὰ ὑπάγῃ κι αὐτὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Μόνο τὸ ἀπόγευμα τοῦ Πάσχα, εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς Ἀγάπης, κρυφὰ καὶ δειλὰ εἰσείρῳεν εἰς τὸν ναόν, διὰ ν' ἀκούσῃ τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» μαζί μὲ τὶς δούλες καὶ τὶς παραμάννες.

Ἄλλ' Ἐκεῖνος, ὅστις ἀνέστη «ἐνεκα τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων», ὅστις ἐδέχθη τῆς ἁμαρτωλῆς τὰ μύρα καὶ τὰ δάκρυα καὶ τοῦ ληστοῦ τὸ Μνήστητί μου, θὰ δεχθῇ καὶ αὐτῆς τῆς πτωχῆς τὴν μετάνοιαν, καὶ θὰ τῆς δώσῃ χῶρον καὶ τόπον χλοερόν, καὶ ἄνεσιν καὶ ἀναψυχὴν εἰς τὴν βασιλείαν Του τὴν αἰωνίαν». (ΧΩΡΙΣ ΣΤΕΦΑΝΙ, 1896)

«Ἐκεῖ, ἅμα κάμψῃς τὸν κάβον τῆς Μπούτας, τῆς ἄκρης τοῦ λιμένος, ὀλίγον πρὸς ἀνατολάς, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πελάγους, πησιόν εἰς τὴν Ἄρκον καὶ τὴν Τρωπ'τὴν, τὰς δύο ἀδελφὰς νησίδας, ὅπου ἡ μία κρύπτεται ὀπισθεν τῆς ἄλλης, ὅπως κόρη ἐντροπαλή, φοβουμένη ν' ἀντικρύσῃ τῶν ξένων τὰ βλέμματα, προσπαθεῖ νὰ κρυφθῇ, ὀπισθεν τῶν ὤμων τῆς μητρὸς της, καὶ ἀντικρὺ εἰς τὸ Ἄσπρόνησον, ὅπου οἱ γλάροι κρῶζουσι τὸν πλέον πένθημον κρωγμὸν των, ὅπου ἀντηχεῖ βαθιὰ εἰς τὰ θαλάσσια ἄντρα, εἰς τὰς Φωλεάς, ὅπου κρύπτονται τ' ἀγριοπερίστερα μὲ ἀπότομον πτερυγισμόν, ἐκεῖ, ὅπου χορεύει συνωθούμενον ἀπὸ τρεῖς αἰγιαλοὺς μὲ Φλοῖσβον καὶ πλαταγισμόν τὸ κύμα ἐκεῖ σχηματίζεται μέγα ἐπιστεφῆς ἄντρον, μὲ πλατὺ χάσμα κυκλοτερές ὑψηλά, κομῶν ἀπὸ πλουσίαν λοφίαν κομάρων

καὶ σχοινίων' κάτω τὸ στόμιον ὑψηλόν, θολωτόν, ἀνοίγεται εἰς τὸ πέλαγος, ὁπόθεν εἰσρέει ἀκράτητον τὸ κύμα εἰς βάθος πλεόν ἢ ἀναστήματος ἀνδρός· μέσα εἰς τὸ ἄντρον τὸ εὐρὺ εἰσπηδᾷ τὸ διαυγές, ἀλμυρὸν νᾶμα, πλήττει τὴν μίαν πλευράν, πλήττει τὴν ἄλλην, χορεύει, σκιρτᾷ καὶ φαίνεται ὡς νὰ ψάλλῃ μὲ ἰάμβους καὶ ἀναπαιίστους, εἰς Δώριον ἤχον:

Ἡ κάμινος, Σωτήρ, ἐδροσίζετο,
οἱ παῖδες δὲ χορεύοντες ἔψαλλον·
Ὁ τῶν πατέρων Θεὸς εὐλοητὸς εἶ.

Οὕτω καλεῖται τὸ *Καμίνι* ἀξιοσημείωτον, ἀξιοθέατον *πραγμα*, θεόκτιστον. Εἶναι τὸ πρότυπον ὅλων τῶν καμινίων, τὸ πρόπλασμα καὶ ὑπόδειγμα αὐτῶν. Εἶναι προωρισμένοι νὰ μὴ ἀνάπτῃ, νὰ μὴ καίῃ, νὰ μὴ ἐρεύγεται *Φλόγας* ἀλλὰ νὰ *δροσίζῃ* καρδίας, καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ μέτωπα ἀνδρῶν. Χάρμα τῶν ἀλιέων, σέμνωμα τῶν λεμβούχων, τῶν πορημέων καὶ ἀκταιωρῶν». (ΤΟ ΚΑΜΙΝΙ, 1907).

... «-Πιστεύω, περάσατε καλὰ ἀπόψε, τ' ἀδέρφια. Δὲν ἔχει κανεὶς τόσω, καὶ μὴδ' ἔρω, τὸ ἔρω, γιὰ νὰ φιλέψῃ μὲ τσεριμόνια, κατὰ πῶς πρέπει, τέτοια προσώπατα, σὰν ἐλόγου σας, πού εἶστε, πάει νὰ πῆ, τὸ καμάρι τοῦ χωριοῦ μας. Αὐτὸ τὸ τσαρδάκι, τὸ λοιπόν, θὰ μοῦ πῆτε, πῶς μοῦ ἦρθε νὰ τὸ Φτιάσω; Ἀπὸ καφρίτσιο τῆς γυναίκας μου. Τὸ βλέπετε πού στέκει, καὶ σιεῖται καὶ λυγίεται, ἐπάνω στὸ χεῖλος τοῦ γκρεμοῦ. Εἶχε ἀδυναμία τὸ Πετρί νὰ ἔρχεται νὰ περνᾷ τὴν ὥρα τῆς ἐδῶ, ἀνάμεσα στὰ δενδράκια καὶ τὰ σκιάζουρ' αὐτά (ἔδειξε δύο σκιάχτρα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀνεσταυρωμένα ἐπὶ πασσάλων, ἀλεξιτήρια κατὰ τῶν ὀρνέων), καὶ συχνὰ ἔφτιανε κούνια, ἡ ἀπόκοτη, καὶ τῆς ἐβαστοῦσε νὰ κουνιέται ψηλὰ ἐδῶ, σύριζα στὸν κρεμνὸ. Ὅλη νύχτα εἶχα τὸ νοῦ μου, πῶς θὰ περάσετε ἀπόψε, πού φυσοῦσε κι ἀεράκι, γιὰτὶ αὐτὸ ἐδῶ εἶναι σὰν κούνια, καὶ κουνιέται, βλέπετε, ὅπως ἐκουνιόταν τὸ Πετρί, ὅταν τῆς κατέβαινε νὰ κάμῃ κούνια. Τῆς ἔλεγα: «Μά, ψυχὴ μου, τώρα δὲν εἶσαι πλιὰ ὅπως ἦσουν ἓναν καιρὸ, μικρὴ καὶ μικροπανδρεμένη. Τώρα εἶσαι νοικοκυρὰ μὲ διπλὸ

στεφάνι». Μοῦ λέει: «Κάμε μου ἓνα τσαρδάκι ἐδῶ, μικρούτσικο, ὁμορφο, μὲ τὰ ξύλα χαλαρά, ποῦ νὰ κουνιέται λιγάκι, νὰ κοιμᾶμ' ἐδῶ τὸ μεσημέρι, νὰ μὴ γρυεῦω καὶ παιδεύωμαι νὰ κάμω κούνια, κάθε δυὸ κάθε τρεῖς μέρες, ὅπου θὰ μοῦ ῥηθῆ τὸ κέφι νὰ μὲ βγάλῃς ἀπ' τὸν κόσμο, νὰ σ' ἀγαπῶ». Σὰν μοῦ εἶπε «νὰ σ' ἀγαπῶ» – ἀγάπη χωρὶς πνεύματα, λέει, πῶς τὸ λένε τὸ τραγούδι– ἀποφάσισα κ' ἐγὼ κ' ἔκαμα αὐτὸ τὸ ψαματάκι, καὶ τὸ στέγασα καλὰ ἀπὸ πάνω, γιὰ νὰ μὴ μοῦ παραπονιέται τὸ Πετρί. Εἶπα, μαζές, τώρα, δόξα σοι ὁ Θεός, σιγουράραμε, δὲν εἶναι φόβος μὴν πῆσῃ ἀπ' τὴν κούνια καὶ κυλισθῆ κάτω στὸν κρεμνὸ, καὶ σκοτωθῆ, ἡ ἀγάπη. Ἄχ! ποῦ νὰ τὸ ἔξερα! Ὡς τόσο, θὰ τὸ πιστεύατε καὶ σεῖς; Φαίνεται, σ' αὐτὸν τὸν κόσμῳ, ὅσο σιγουράρει κανεὶς, τόσο περὶκουλος βρίσκεται. Καταλαχοῦ, ἐν' ἀπομεσήμερο, καθὼς τὴν εἶχε πᾶρει ὁ ὕπνος ἐδῶ, δὲν ξέρω πῶς ἔκαμε, ξαφνίσθηκε, ἄτυχᾶ τῆς ἤρθε, καὶ πῆφτει κατακέφαλα στὸν κρεμνὸ. Ἄχ! ὁ Ἄις-Ταξιάρχης μᾶς ἐλυπήθη, κ' εἶπε: δὲν εἶναι καιρὸς νὰ πᾶρω τὴν ψυχὴ τῆς ἀκόμα.

»Καθὼς ἔφεσε, κ' ἔβαλε μιὰ Φωνὴ καὶ τὴν ἄκουσα, ὦχ! Θέ μου, μὲς στὸν ὕπνο μου –εἶχα ἀποκοιμηθῆ ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὶς δυὸ κολῶνες τῆς ἀπωλταριᾶς τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ βλέπετε, κεῖ ἀπάνω. Ὁ καλὸς ἄγγελος μ' ἐξύπνησε. Ξαφνίζομαι, σηκώνομαι, τρέχω, τ' εἶναι, Θέ μου; Ταμάιμα τρέχω, ντουγρού, κατάλαβα ἡ ἀγάπη εἶχε πῆσει στὸν κρεμνὸ. Δὲν ἔστοχάστηκα, δὲν ἀπείκασα τίποτε, δὲν ἀγροίκησα, μόν' ἔκαμα τὸ σταυρό μου, κ' ἐρρίχθηκα μὲ τὰ μούτρα κάτω στὸν κρεμνὸ. Μονοκοπανιά, στὴν πλαγιὰ κάτω. Ἐλαφρά, ἐλαφρά, μὲ τὰ τσαρουχάκια μου πατοῦσα, ἐκρατούμανε ἀπ' τὰ κλαδιά, ἀπ' τὰ χορτάρια, ἀπ' τὶς κόχες τοῦ γκρεμοῦ, ἀπ' ὅτι εὔρισκαν τυφλὰ τὰ χέρια μου, ἀπ' τὶς κοτρῶνες, ἀπ' τὰ στουρνάρια. Τὸ Πετρί εἶχε κυλισθῆ δεκαπέντε ὀργυιές, κ' ἦτον τ' ἀπίστομα κεῖ κάτω ποῦ βλέπετε, στὸν ὄχτο, μὲς στὸ ρέμα. Ζωντανή, λαβωμένη, πεθαμένη; Ἐνας Θεὸς τὸ ἔξερε. Ξερή, κούτσουρο, δαυλί, δὲν τὴν ἔβλεπα νὰ σειέται μήτε νὰ κουνιέται. Ποῦ εἶν' οἱ κούνιες σου, ἀγάπη μου, καὶ ποῦ τὰ κουνήματά σου, ποῦ μοῦ ἴμελες κούνια καὶ τσαρδάκι κουνιστὰ στὸν κρεμνὸ. Κατεβαίνω, πατῶ, πιάνομαι, ἤμελα νὰ τρέξω, γιὰ νὰ πᾶρω τὴν ἀπόφαση γλήγορα, ἀνίσως ἦτον λαβωμένη ἡ νεκρή, σακάτισσα ἢ λιγωμένη. Πῶς νὰ τρέξω χωρὶς νὰ γκρεμιστῶ; Καὶ δὲν μοῦ ἔφρεπε νὰ γκρεμιστῶ τάχα; Καθὼς τὸ συλλογιζόμουν, ταμάιμα, χάνω

τὸ κλαδί, χάνω τὸ στουρνάρι, καὶ πέφτω, καὶ κυλιέμαι κατακέφαλα κάτω
στοῦ ρέμα. Θυσία θὰ πήγαινα μαζί με τὴν ἀγάπη. Καθὼς ἐκυλίστηκα, θὰ τὸ
πιστέψετε; ἐπῆγα, ὄχι ἐγώ, μ' ἐπῆγε ὁ ἄγγελος ποῦ μ' ἐφύλαγε, ὁ πόνος
ποῦ μ' ἐκυβερνοῦσε, ὁ Θεὸς ποῦ ἔστειλε τὸν πόνο, ἔστειλε καὶ τὸν ἄγγελο
καὶ βρέθηκα σὲ μιὰ στιγμή μέσ' στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἀγάπης. Πῶς ἔγινε
αὐτό, κ' ἐγὼ δὲν ἀγροίκησα. Νὰ βρεθῶ μονοκοπανιὰ στὴν ἀγκαλιὰ της! Κ'
ἐνῶ πρωτύτερα τὴν ἔβλεπα πῶς ἦτον τ' ἀπίστομα, πῶς γύρισε ἀπ' τὸ ἕνα
πλευρό, κ' εὐρέθηκα στὴν ἀγκαλιὰ της;

»Τὸ Πετρί δὲν εἶχε βαρέσει, ἦτον μόνο λιγοθυμισμένη ἂν ἐβάρεσε καὶ
κάπου, δὲν τό 'λεγε. Ἐγὼ εἶχα βαρέσει καὶ καλά, στοῦ χέρι, στοῦ πλευρό,
στοῦ κεφάλι, μὰ δὲν ἀγροικοῦσα τὸν πόνο. Κ' ἐμείναμε μουνδιασμένοι ὥρα
πολλή, ἀγκαλιαστά, στὴ δροσιά, μέσα στοῦ ρέμα, κι ἀνασπενάζαμε, καὶ δὲ
λέγαμε τὸν πόνο μας. Ἄχ, πῶς σὰς φαίνεται αὐτό;...» (ΑΓΑΠΗ ΣΤΟΝ
ΚΡΕΜΝΟ, 1913).

Παπαδιαμάντης ἐκκλησιαζόμενος

Εκπλησsetαι κανείς με την ἐξαιρετική εὐθυβολία που χαρακτηρίζει κάποιες διαπιστώσεις μαρξιστῶν διανοουμένων για τὸν Παπαδιαμάντη. Διαβάζοντας πρόσφατα λίγες ἀράδες τοῦ Μάρκου Αὐγέρη μόνο που δὲν χειροκρότησα. Συγκρίνοντας ὁ Μ.Α. τὴ θρησκευτικότητα τοῦ Σικελιανοῦ με τὴν παπαδιαμαντική, γράφει ὀρθοτομώντας τὸν λόγο τῆς ἀλήθειας:

«Στὸν Παπαδιαμάντη, λόγου χάρι, δὲν ὑπάρχει θρησκευτικὴ σκέψη, παρὰ μόνο θρησκευτικὴ πράξη, τὰ φανερώματα τῆς τυπικῆς λατρείας· ὁ Παπαδιαμάντης ἔχει τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα ἑνὸς κοινοῦ χριστιανοῦ, χωρὶς καμιά πρωτοτυπία· ἡ θρησκευτικότητά του εἶναι θρησκευτικότητα λαϊκοῦ κι ὄχι διανοουμένου. Ἡ θρησκευτικότητά τοῦ Σικελιανοῦ, σὰν αἴσθημα, μωρεῖ νὰ συγκριθεῖ μόνο με τὴ θρησκευτικότητά τοῦ Σολωμοῦ.»

Ἡ πρόθεση τοῦ Αὐγέρη εἶναι βέβαια φανερή: νὰ ὑποτιμηθεῖ ἡ θρησκευτικότητά τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἄν παραβλέψουμε τὴν ἀπόπειρα τῆς ὑποτίμησης, ὀφείλουμε νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι διακηρύσσει ἀθέλητα ὡς ἑκκλησιαστικὸς εἶναι ἐκεῖνος που ἔγραψε τὸν πρόλογο τοῦ «Λαμπριάτικου ψάλτη». Καὶ τὸ ζητούμενο στὴν προκείμενη περὶπτωση δὲν εἶναι τὸ εἶδος τῆς θρησκευτικότητος τοῦ Παπαδιαμάντη ἀλλὰ ὁ ἐκκλησιασμὸς του.

Ὁ Μάρκος Αὐγέρης, λοιπόν, ἀπαριθμεῖ, ἔστω καὶ με γλώσσα θεολογικὰ παρωχημένη, οὐσιώδη γνωρίσματα τοῦ παπαδιαμαντικοῦ ἐκκλησιασμοῦ: «θρησκευτικὴ πράξη», «θρησκευτικὰ αἰσθήματα ἑνὸς κοινοῦ χριστιανοῦ», ἔλλειψη πρωτοτυπίας (θρησκευτικῆς), «θρησκευτικότητά λαϊκοῦ».

Μὰ εἶναι χάριμα! Ἄν ζοῦσε καὶ τὸν εἶχα ἐμπαρὸς μου ἢ τὸν τριωλοφιλοῦσα ρωσικά – τὸν Αὐγέρη ἐννοῶ!

Ὁ ἐκκλησιασμὸς πρωταρχικὰ εἶναι ζῶν – «ἵνα ζῶν ἔχωσι» – πράγμα που γνώριξε ἀπὸ γεννησιμιοῦ του ὁ Παπαδιαμάντης. Ἐμεῖς μάθαμε ἀργὰ καὶ δύσκολα ὡς ἑκκλησιασμένος ἀπὸ τὸν θρησκευόμενο ἀνηρωτο. Οἱ περισσότεροι βρίσκονται ἀκόμη σὲ σύγχυση, προσάτων οἱ στοχαστὲς μας, που ὅταν καταδεχτοῦν νὰ μιλήσουν γιὰ τέτοιες ἀρχαιολογίες, ἀποφαινόμενοι ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι ἔννοια εὐρύτερη καὶ βολικότερη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Ἐπιστρέφω ὅμως στὸν Παπαδιαμάντη με δύο παραγράφους τοῦ Δημήτρη Μαυροῦλου:

«Θρησκευτικὸς εἶναι ὁ ἀνθρώπος πού ἀντιλαμβάνεται τὸν ἑαυτό του ὡς ὄντοτητα ἀτομική, ἀκόμα καὶ ὅταν τὴν ὀνομάζει κοινωνική. Ὁ θρησκευτικὸς ἀνθρώπος προσπαθεῖ νὰ ἐναρμονιστεῖ μὲ τὴ Φύση γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἰσορροπία καὶ τὴν ἀρμονία –εἴτε ἐνδοκοσμικὰ εἴτε ἐξωκοσμικὰ. Ὁ Θεὸς (ἢ μιὰ ἄλλη ἀρχὴ αὐθεντίας, ἀκόμη καὶ ὁ ἑαυτός του ὡς αὐθεντία) τοῦ εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο ἐπιβράβευσης τῶν προσπαθειῶν του.

»(...) Ὁ Παπαδιαμάντης ἀναδεικνύει –μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του– τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀντίληψη τῆς ἱστορίας καὶ ὄχι τὴ θρησκευτικὴ. Ὅταν μιλάμε γιὰ «θρησκευτικὸ» Παπαδιαμάντη θὰ πρέπει νὰ ἐννοοῦμε «ἐκκλησιαστικόν»²

Θεὸς σχωρῆσ' τὴν ψυχούλα τοῦ Μάρκου Αὐγέρη πού μᾶς ἔφερε ἐδῶ!

Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος

Μὲ τίς ἀνταύγειες τοῦ ὑψιδρόμου σέλαος

Σὲ μιὰ ἀπαρατήρητη ἀλλὰ ὀξυδερκέστατη ὑποσημείωσή του ὁ Σε-Φέρης γράφει ὅτι τὸ ὀρθόδοξο δόγμα στὸν Παπαδιαμάντη ἔγινε Φύσις, τόσο πού νὰ τὸν μειώνει καιρῖα κανεῖς ὅταν τὸ παραβλέπει (τὸ δόγμα βλ. Δοκιμές, τόμ. Α' 482, γ' ἐκδ.). Τὴ διαπίστωση ἐπανελάβε ἐδῶ καὶ 50 χρόνια ὁ Λορεντζάτος, ὡστόσο οἱ μειώσεις εἶναι ἀναρτήσιμες.

Δὲν εἶναι ἄσχετες μὲ τὴν ἀδιαίρετη Φύσιν του αὐτὲς οἱ ἀράδες τοῦ Παπαδιαμάντη ἀπὸ *Τὰ Ρόδι' ἀκρογιάλια*: «Ὡ, αἱ ὦραι τοῦ λυκαυγοῦς! ... Ἰδὸν αὐτόματα ἦξαν πύλαι οὐρανοῦ, ἃς ἔχον Ὡραι' πλὴν ἃς ἀφήσωμεν τοὺς παλαιούς, καὶ ἃς ψάλωμεν μετὰ τοῦ Κοσμᾶ τοῦ θεσπεσίου: "Προσενωπίω σοι ὦραι, ὑπεκλήθησαν· Φῶς γάρ, καὶ πρὸ ποσῶν ὑψιδρομον σέλας, Χριστέ..."» (Ἄπαντα, 4.226.23-26).

Παρέλκει ἐδῶ ἡ ἐρμηνεία τῆς διάβασης ἀπὸ τὸν Ὅμηρο στὸν Κοσμᾶ. Θέλω νὰ πῶ μόνο ὅτι διαβάζω τὸν Παπαδιαμάντη ἀχώριστο ἀπὸ τὴν Φύσιν του, μὲ ὅσες ἀνταύγειες τοῦ ὑψιδρόμου σέλαος ἀξιῶμαι, καὶ πάντοτε μὲ σκηρικὸ τὴν παπαδιαμαντικὴ θάλασσα τῆς Λίμνης Εὐβοίας, ἀπείκασμα τοῦ «ἄνω βυθοῦ».

Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος

² Βλ. τὸ φιλολογικὸ σημείωμα (σ.σ. 13-14) στὸν 15^ο τόμο τῶν Ἀπάντων Παπαδιαμάντη τοῦ Βήματος, Αὐγούστος 2011.

**Μορφές ποιμαντικής επικοινωνίας και μέριμνας
στον Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη**

(ἢ, Μαθητεύοντας στὰ Σκιαθίτικα διηγήματά του)

Στὸν καλὸ μου ἀδελφὸ π. Βασίλειο Θ. Θερμό, εὐχετήριο τιμῆς

Ἄν ἡ ποιμαντικὴ εἶναι ἡ ἐμβιωμένη τέχνη τοῦ ποιμένα, «ὅπως διακυβερνήσει καλῶς τὴν ἐμπροσθευμένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιμνὴν» (Ἄγ. Νεκτάριος), τότε ἡ ἐπικοινωνία, ὡς ἐργαλεῖο τῆς διακονίας, εἶναι καὶ ἀποτελεῖ τὴ δυνατότητα προσέγγισης αὐτῆς τῆς ποιμνῆς: μὲ γνώμονα πάντα τὴν ἱεροσφραγεία, τὴ διάκριση καὶ τὸ ἦθος, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ κατέχει, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ διδάσκει, ὁ κάθε συνειδητὸς ποιμένας. Γιατὶ ἡ ἐπικοινωνία εἶναι μὲν ἡ δυνατότητα τῆς καλλιέργειας τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων, ὥστόσο, ἂν αὐτὴ δὲν στηρίζεται καὶ ὑποστηρίζεται ἀπὸ σεβασμὸ, Φιλία καὶ ἐμπιστοσύνη, τότε καθίσταται προβληματικὴ, καθὼς εἰσχωρεῖ τὸ μικρόβιο τοῦ τρόπου ἐπιβολῆς, τῆς μιᾶς ἢ ἄλλης ἀποψῆς, μεταξὺ ἀνθρώπων ἢ ομάδων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ποιμαντικὴ ἔχει ὡς ἀρχὴ τῆς τὴν μέριμνα γιὰ τὸν πιστό, καὶ γενικότερα τὸν συνάνθρωπο ποὺ διψάει νὰ ἀκούει ἀλλὰ καὶ νὰ κάνει διάλογο, ὥστε μὲ τὴν προσπάθεια τοῦ ποιμένα νὰ οἰκοδομεῖται οὐσιαστικὴ ἐπικοινωνία. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ζητούμενο: νὰ «στεγάζει» ὁ κάθε ποιμένας μὲ πατρικὴ Φιλοτιμία καὶ εὐσυμπάθεια τὸν καθένα πιστὸ καὶ ὄχι μόνον.

Ἀνατρέχοντας στὸ διηγηματογραφικὸ ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, καὶ μάλιστα ἐκεῖνο ποὺ ἀφορᾷ τὴν πατρίδα του, τὴ Σκιάθο, παρατηροῦμε, ὅτι μέλημά του εἶναι ἡ ἀνάδειξη τῆς κοινότητας μέσα στὴν ὁποῖα ἐξῆσε καὶ ταμίευσε τὰ κορυφαῖα καὶ θεμελιώδη βιώματά του, αὐτὰ δηλαδὴ ποὺ θὰ ἀποτελέσουν τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο πάνω στὸν ὁποῖο θὰ σταθεῖ ὁλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τῶν ἀρυτίδωτων διηγημάτων του. Μὲ κύριο καὶ ἀταλάντευτο κορμὸ τους τὰ Σκιαθίτικα. Γιατὶ, ὅταν ἔλεγε, «ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τῶν ὑπ' ἐμοῦ γραφέντων ἐορτασίμων διηγημάτων... εἶναι μᾶλλον θρησκευτικά», αὐτὸ ἐννοοῦσε. Ποῦ σημαίνει ὅτι ὅλ' αὐτὰ ποὺ ἔγραφε ὡς

ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ βίωνε, ὅπως ἐπίσης πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ, ὅτι τόσο οἱ μορφές τῶν ἀπολοϊκῶν ἱερέων ὅσο καὶ τῶν ἀδυνάμων πιστῶν συνυπάρχουν. Μὲ τὰ ὅσα τρωτά τους –γιατὶ ἀνθρώποι ἀτελεῖς εἶναι καὶ οἱ μὲν, οἱ παπᾶδες δηλαδή, ἀλλὰ καὶ οἱ δέ, παναπει οἱ ἐνορίτες– ἀλλὰ καὶ μὲ τίς ὅποιες ἀρετές τους. Κι εὐτυχῶς πού μᾶς ἄφησε αὐτὰ τὰ παραδείγματα, πού δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἐγκεφαλικά κατασκευάσματα, ἀλλὰ βιωματικές καταθέσεις καὶ ἀδιάφραστη τιμὴ στὸν Κληρο καὶ στὸ ἀπλό, πονεμένο καὶ παιδεμένο ποίμνιο: ποίμνιο πού προέρχεται ἀκόμα κι ἀπὸ ὁμάδες γυναικῶν μὲ ἐλαττώματα, ὅπως παραδειγματικά τις ἰχνογραφεῖ ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης, γιὰ νὰ καταλάβουμε πόσος πνευματικὸς ἀγώνας ἀπαιτεῖται, ἀλλὰ καὶ πόσο εὐάλωτοι εἶναι οἱ πιστοί. Π.χ. «Εἰς τοὺς μαχαλάδες, καταλάβετε, εἰς τοὺς μικροὺς τόπους, ἡ μία γειτόνισσα εἶναι κατάσκοπος τῆς ἄλλης γειτόνισσας». Μόνο πού κάποτε τὰ ἐλαττώματα αὐτά, οἱ παραπάνω ἢ σχεδὸν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς προαναφερομένους, τὰ συνειδητοποιοῦσαν καὶ ζητοῦσαν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ σὲ προχωρημένη ἡλικία.

Αὐτὴ, λοιπόν, ἡ σχέση τῶν πιστῶν μὲ τοὺς ἀπολοϊκοὺς ποιμένες τους εἶναι πού ἀναπτύσσει τὴν ἐπικοινωνία. Πνευματικὴ Φυσικὰ ἐπικοινωνία, παράλληλα δὲ Φιλικὴ κι ἀνθρώπινη. Ἐπικοινωνία, πού τὴν πριμοδοτεῖ καὶ ἐνισχύει ἡ ἀνύστακτὴ μέριμνα τοῦ ἀπλοῦ παπᾶ γιὰ τὸ ποίμνιό του. Μὲ τρανὸ καὶ κορυφαῖο παράδειγμα τὸν παπα-Γαρόφαλλο, στὸ διήγημα «Ὁ Ἀλιβάνιστος», πού τὴ σημαδιακὴ ἡμέρα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, «συνανασταίνει» μιὰ ψυχὴ ξεχασμένη καὶ μᾶλλον περιφρονεμένη. Ὁ παπᾶς αὐτός, ὁ ἀπλὸς καὶ ταπεινός, δίχως πανεπιστημιακοὺς ἢ ἄλλους τίτλους σπουδῶν, προσφέρει σὲ ὅλους ἐμᾶς ἓνα μάθημα γνήσιας ποιμαντικῆς συμπεριφορᾶς. Γιατί, ἂν κοιτάξουμε τὸ διήγημα μὲ προσοχή, γὰ διαπιστώσουμε πῶς ὁ παπᾶς αὐτός, πού ξεκίνησε ἀπὸ τὴν πολίχνη νὰ κάμει Ἀνάσταση στοὺς βοσκούς, ὑπολογίζοντας πῶς κάπου παραπέρα ἓνας συνάνθρωπός

τους, μέλος τῆς κοινωνίας τοῦ νησιοῦ καὶ γνωστός τους, δὲν θὰ μετεῖχε τῆς Ἀναστάσιμης χαρᾶς καὶ εὐλογίας, ἀποφασίζει νὰ τὸν ἀνασύρει ἀπὸ τὴν ἀφάνεια καὶ τὴ μοναξιά του, ἐπαναφέροντάς τον στὴ μικρὴ κοινότητα ποῦ ἐτοιμάζεται νὰ εἰσοδεύσει στὴν πανηγυρὶ τῶν πανηγύρεων, τὸ Πάσχα.

Μὲ ποιμαντικὴ διάκριση λοιπὸν ὁ παπᾶς, καὶ προφασιζόμενος διάφορα, γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴν ἀργοπορία του στὸν Ἀη-Γιάννη –ὅπου θὰ τελοῦσε τὴν Ἀνάσταση καὶ θὰ λειτουργοῦσε– κατορθώνει νὰ ἐντάξει μέσα στὸν κύκλο τῶν συνεορταστῶν ἕναν «ἀληθινὸν λυκάνθρωπον» –τόσο εἶχε ἀγριέψει ἡ μοναξιά τὸν μπαρμπα-Κόλλια. Μάλιστα, ἂν προσέξουμε τὰ λόγια τοῦ παπα-Γαρόφαλλου, τὰ ὁποῖα ἀπευθύνει στὸν «Ἀλιβάνιστο», τότε θὰ διακρίνουμε μιὰν ἄλλη ποιμαντικὴ, ποῦ δὲν διδάσκεται, μόνο ἐμβιώνεται ἢ, καλύτερα, εἶναι ἀπότοκὴ τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ ἱερέα. «Νὰ ἴχης τὴν εὐχὴ τοῦ Χριστοῦ, παιδί μου! Ἔλα!... Νὰ πάρης εὐλογία!... Νὰ μοσχοβολήσῃ ἡ ψυχὴ σου! Ἔλα ν' ἀπολάβῃς τὴ χαρὰ τοῦ Χριστοῦ μας! Μὴν ἀδικῆς τὸν ἑαυτὸν σου! Μὴν κάνεις τοῦ ἐχτροῦ τὸ θῆλημα!... Πάτα τὸν πειρασμό!» Καὶ τὰ λόγια αὐτὰ δὲν τᾶλεγε ὁ παπᾶς γιὰ ἐπικοινωνιακοὺς λόγους, ὅπως τυχὸν συμβαίνει σήμερα, ἀλλὰ τὰ ἐννοοῦσε. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλεῖο τοῦ Παπαδιαμάντη μὲ τὸ γνήσιο ἐκκλησιαστικὸ Φρόνημα.

Ὅμως ἡ περὶπτωση τοῦ παπα-Γαρόφαλλου δὲν εἶναι ἡ μοναδική. Ἔχουμε κι ἄλλες μορφὲς ἱερέων ποῦ μᾶς ἐκπλήσσουν μὲ τὸν ἐπικοινωνιακὸ τους χαρακτῆρα καὶ τὴν ποιμαντικὴ, τὴν ὁποῖα ἀσκοῦν στὴ μικρὴ τους κοινότητα. Παράδειγμα ὁ παπα-Διανέλλος, τοῦ διηγήματος «Λαμπριάτικος ψάλτης», ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἀντιμετωπίζει σοβαρὰ οἰκογενειακὰ προβλήματα –θάνατος τῆς παπαδιᾶς, τὰ κορίτσια νὰ μεγαλώνουν, ὅπως καὶ οἱ εὐθύνες, ὁ γιὸς νὰ σπουδάζει καὶ τόσα ἄλλα– ἐν τούτοις δὲν ἀποσποεῖται τῆς μέριμνας γιὰ νουθεσία τοῦ μικροῦ ὀμίλου τῶν συνεορταστῶν καὶ συνακολουθῶν του στὸν Ἀη-Γιάννη, γιὰ νὰ τελέσει τὴν Ἀνάσταση. Νουθεσία ποῦ ἔχει σχέση μὲ τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου, καθὼς ἐρωτᾶται γιὰ τὴ «δύναμιν τῶν μνημοσύνων» καὶ μάλιστα ἀπὸ πρόσωπα ποῦ εἶχαν χάσει τοὺς δικούς τους, ὅπως ἡ θειὰ τὸ Μαθηνῶ, ποῦ εἶχε χάσει τὸν ἄντρα της καὶ τὰ τέσσερα παιδιά τους. Κι ὅλ' αὐτὰ νὰ γίνονται μὲ τέτοιο Φυσικὸ τρόπο, ἄγνωστο, δυστυχῶς, σήμερα, ποῦ παντοῦ καὶ πάντα ἐπιζητοῦμε τὴ Φωτογραφικὴ

ἐπιβεβαίωση, για νὰ δείξουμε πὼς κάτι ἔγινε... Κι ἄς εἶναι αὐτό, ὅπως ὅλη μας ἡ διακονία, ἓνα ψυχίο πὺ κατατίθεται στὸ Δισκάρη τοῦ ἐλεήμονος Θεοῦ ἀπὸ τὸν ὅποιο καὶ ἐξαρτόμαστε.

Τὰ παπαδόσωπιτα εἶναι ὁ ἄλλος χῶρος ὅπου ἡ ποιμαντικὴ ἐπικοινωνία καλλιεργεῖται καὶ ἐξ αὐτῆς διαφαίνεται καὶ ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα, σύμφωνα μὲ τὰ παπαδιαμαντικὰ δεδομένα. «Ὁ γείτονας τοῦ παπα-Φραγκούλη, ὁ Πανάγος ὁ Μαραγκούδης, πενητηκοντούτης, οἰκογενειάρχης, ἀναβὰς διὰ νὰ εἶπη μίαν καλησπέρα καὶ νὰ πῆ μίαν ρακιάν, κατὰ τὸ σῦνητες εἰς τὸ παπαδόσωπιτο», γίνεται ἡ ἀφορμὴ νὰ ξεκινήσει ἡ ὅλη προσπάθεια, ἡ ὁποία ἔχει διπλὸ σκοπὸ: Νὰ λειτουργηθῆ ὁ ναὸς τοῦ Χριστοῦ ἀνήμερα τὰ Χριστούγεννα, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθηθοῦν οἱ ἐγκλωβισμένοι ἀπὸ τὰ χιόνια στὸ Κάστρο συμπολιτες. Προσέχοντας, λοιπόν, τὴν ὅλη πλοκὴ τοῦ διηγήματος, πὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πληροφορία τοῦ παπα-Φραγκούλη γιὰ τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν δύο Σκιαθιτῶν-μελῶν ἐξάπαντος τῆς μικρῆς κοινότητος, ἴσως καὶ τῆς ἐνορίας, παρατηροῦμε τὰ πάντα νὰ γίνονται μὲ πνεῦμα ἡσυχίας, πίστεως καὶ Φιλανθρωπίας. Ἄν καὶ παλιὸς ναυτικὸς ὁ παπα-Φραγκούλης ἐμφανίζεται παράλληλα καὶ ὡς καλὸς ποιμένας, πὺ νουθετεῖ, διδάσκει ἀλλὰ καὶ ἐμψυχώνει ὅλο τὸν ὄμιλο τῶν Φιλεόρτων καὶ Φιλοτίμων πιστῶν, πὺ τὸν συνοδεύουν μέσα σὲ ἀντίξοες καιρικὲς συνήητες στὸ Κάστρο. Καὶ τὸ κυριώτερο, αὐτὴ ἡ ὅλη προσπάθεια τοῦ σεμινοῦ ἱερέα, γίνεται ἡ ἀφορμὴ νὰ σωθῆ καὶ ἓνα πλοῖο, πὺ ἐκείνη τῆ ζοφερῇ, πλὴν ἀγία νύχτα τῶν Χριστουγένων, κινδύνευε νὰ καταποντιστεῖ. Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ παπα-Φραγκούλης, ἢ ὁ κάθε ἀπλοϊκὸς καὶ συνετὸς παπᾶς ἔκανε κηρύγματα στὴν ἐνορία του. Ξέρω ὅμως καὶ συμπεραίνω ἓνα πράγμα: ὅτι κήρυγμα ἦταν ἡ ζῶη καὶ ἡ διακονία τους. Κι αὐτὸ ἡρωῶ πὼς τὰ λέει ὅλα.

Ἵπάρχουν καὶ ἄλλα παρόμοια παραδείγματα στὸ παπαδιαμαντικὸ ἔργο, μὲ ἀπλούς, Φιλότιμους καὶ Φιλόχριστους παπάδες πὺ ὑπηρετοῦν τὸ ποίμνιο τὸ ὅποιο τοὺς ἐμπιστεύτηκε ἡ Ἐκκλησία μὲ φόβο Θεοῦ. Δὲν ἔχουν διδαχτεῖ ποιμαντικὴ σὰν τὸν ἱεροσπουδαστὴ τοῦ διηγήματος «Ἡ κάλτσα τῆς Νένας», πὺ χλευάζει καὶ ἐμπαίζει τὰ ἱερά γράμματα. Ἐκεῖνοι γνωρίζανε νὰ λειτουργοῦν, νὰ ὑπομένουν τοὺς σταυροὺς καὶ νὰ μὴν ὑπεραίρονται (πρβλ. Β΄ Κορ. 12, 8), γιὰτὶ ξέρανε πολὺ καλὰ ὅτι διάκονοι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἶναι, δηλαδὴ ὑπηρετές, σύμφωνα μὲ αὐτὰ πὺ

Ἐκεῖνος τοὺς δίδαξε (πρβλ. Μαρκ. 10, 44-45). Κι αὐτὸ τοὺς ἔφτανε καὶ τοὺς περὶσσευε.

παπα-Κωνσταντῖνος Ν. Καλλιανός
Σκόπελος

«Ὁ πόνος θᾶναι ἢ ζωὴ σου»

Ὁ ἐκκλησιασμός τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι τὸ κλειδί γιὰ τὸν τρόπο τῆς σχέσης του μὲ τοὺς Ἁγίους, τοὺς ὁποίους ἀνύμνησε ἀπὸ καρδίας σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ, ἀποδεικνύοντας ἑαυτὸν συμπολίτη καὶ οἰκεῖο τους.

«Κάποτε πρὸ τοῦ πονοῦσε τὸ δόντι ἰκέτευε τὸν Ἅγιο Ἀντύπα, τὸν θυματουργὸ στὶς παθήσεις τῶν δοντιῶν, νὰ τὸν ἀνακουφίση. Ὅταν θεραπεύθηκε, ἔγραψε μιὰ πολὺ ὠραία καὶ ποιητικὴ ἀκολουθία στὸν Ἅγιο».

Στὸ διήγημα «Ἡ Φαρμακολύτριά» ὁ Παπαδιαμάντης μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀφηγεῖται πῶς κατέφυγε στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας ἀναζητώντας ἀνακούφιση καὶ θεραπεία ἀπὸ κάποιον ἐρωτικὸ πάθος:

«...εὐλαβούμεν νὰ εἶπω εἰς τὴν Ἁγίαν, ἡσχυρόμην νὰ ὁμολογήσω πρὸς ἑμαυτόν, ὅτι ἤμην, ὄψε ἦδη τῆς ἡλικίας, λεία τοῦ πάθους καὶ ἔρμαιον...

Ἄλλὰ πρὸς τί νὰ προσφέρω λαμπάδας καὶ μοσχολίβανον, πρὸς τί νὰ περιζώσω μὲ κηρία τὸν ναόν; Ἡ Ἁγία ἠδύνατο ἴσως νὰ μὲ θεραπεύσῃ, ἀλλ' ἐγὼ δ'ἐν ἔπεθύμουν νὰ θεραπευθῶ. Θὰ ἐπροτίμων νὰ καίωμαι εἰς τὴν Φλόγα τὴν βραδείαν... Ὑπάρχουν εἰς τὸν Παράδεισον Ἅγιοι δεχόμενοι τὰς εὐχὰς τῶν ἐρώντων;... Τάχα ἐκεῖ, δίπλα εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς Φαρμακολυτρίας, εἰς τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο

μεγαλομάρμαρον κτίριον τὸ αἰνιγματῶδες, νὰ ὑπῆρχε τὸ πάλαι ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης, νὰ ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Ἑρωτος;

Ὦ! καὶ ὅμως ἐτηκόμην... ὥρας-ὥρας ἐπεθύμουν, εἰ δυνατὸν, νὰ ἰατρευθῶ. Βοήθει, Ἁγία Ἀναστασία!»

Καὶ ὁ Παπαδιαμάντης τελειώνει τὸ διήγημα μὲ ἓναν ἀπρόβλεπτο τρόπο πὺ Φανερώνει τὸ πόσο ἐλεύθερος ὑπῆρξε στὴ σχέση του μὲ τοὺς Ἁγίους:

«Μόνον ἐνδομύχως εἰς τὸ βάθος τῆς συνειδήσεώς μου, μία Φωνή, ἥτις ὁμοιάζε μὲ χρησμόν, ἠκούσθη ἀμυδρῶς νὰ ψιθυρίζῃ: "Ἰσαγε, ἀνιάτε· ὁ πόνος θὰ εἶναι ἡ ζωή σου..."».

Ἐξύπνησα. Ἐσηκώθην καὶ ἔφυγα. Ἠσθάνομην ἀγρίαν χαράν, διότι ἡ Ἁγία δὲν εἶχεν εἰσακούσει τὴν δέησίν μου».

Παῦλος Πολιτίδης

Ἡ «φιλοκτημοσύνη» καὶ «πλεονεξία» τοῦ Παπαδιαμάντη

Μακαρίσας γὰρ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, θαυμασίως ὑπέδειξε, ποῖον ἐστὶν ὡσαννεὶ ρίζα καὶ πρόξενον τῆς ἐπιφανομένης πτωχείας τοῖς ἀγίοις, δηλονότι τὸ ἐκείνων πνεῦμα.

Τοῦτο γὰρ τὴν τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐγκολπωσάμενον χάριν, πηγὴν πτωχείας ἀναδίδωσιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ποτίζουσιν πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἡμῶν, τὸν ἔξω δηλονότι ἀνθρωπον καὶ παράδεισον αὐτὸν ἀρετῶν ἀποτελοῦσαν. Ἡ τοιαύτη γὰρ πτωχεία παρὰ Θεοῦ μακαριστή...

(Αγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Φιλοκ. Δ', 100)

Ἡ προσωπικὴ βιωτὴ τοῦ Παπαδιαμάντη ἀλλὰ καὶ ἡ στάση του ἀπέναντι στοὺς φτωχοὺς καταδεικνύουν ὅτι ἔχει πλήρη ἐπίγνωση τῆς πνευματικῆς σημασίας τῆς πενίας, ὅπως αὐτὴ φωτίζεται στὰ παραπάνω λόγια τοῦ ἀγίου. Στὸν πατέρα του ἔγραφε: «ἄς μείνουμε στὴν ἐντιμὴ πενία μας γιὰ νὰ μᾶς βοηθῇ καὶ ὁ Θεός».

«Ὁ Παπαδιαμάντης χαιρότανε τὴ φτώχεια τὴ λογάριάζε εὐλογία Θεοῦ καὶ ποτέ του δὲν λαχτάρισε τὸν πλοῦτο, οὔτε πεθύμησε τ' ἀγαθὰ τοῦ

πλησίον του, οὔτε νοιάστηκε ποτέ γι' αὐτά. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, ὁ Παπασαδιαμάντης, εἶχε βαθειὰ συνείδηση τῆς συζυγίας Χριστοῦ καὶ Φτώχειας...»³.

Πρὶν τὴν τελευταία ἀναχώρησή του γιὰ τὴ Σκιάθου, ὁ Μαλακάσης τὸν ρωτᾷ ἐν ἀγόρασε, ὅπως ἔπρεπε, παπούτσια καὶ ροῦχα γιὰ νὰ πάει στὸ νησί του.

— Ἀγόρασα, Μιλτιάδη μου, δὲν ψεύδομαι ἐγώ. Ἀλλὰ τὰ πῆρα παλιά. Θέλεις ν' ἀμαρτήσω τώρα στὰ γεροντάματα; Κι ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα μου, πὼς θὰ ἐπικαλεσθῶ τὴ μεγάλη εὐχή: «εἰ ἐμεγαλοφρόνησα, εἰ περιεβλήθην πλούσια ἱμάτια...»⁴

Χαρακτηριστικὸ δείγμα τῆς ἄσκησής του στὴν πενία, εἶναι καὶ ἡ μόνη «Φιλοκτημοσύνη» καὶ «πλεονεξία» του, ἕνας πωλητὴς οἰκίσκος στὸ βράχο τοῦ Κάστρου, ὅπως μᾶς τὸν περιέγραψε στὶς πρῶτες γραμμὲς «τῆς Γλυκοφιλούσας»:

«Ἄς εἰσδῆ μία μόνη ἀκτὴς ἡλίου, ἅμα τῇ ἀνατολῇ, διὰ τοῦ θάμβου Φεγγίτου, εἰς τὸν πωλητὴν θάλαμον, μὲ τοὺς τέσσαρας τοίχους ἀσβεστωμένους λευκοὺς, μὲ μίαν ψάφην καὶ ἐπ' αὐτῆς μικρὸν ἀμαυρὸν κιλιμάκι στρωμένον ἐπὶ τοῦ πατώματος, μὲ δύο προσκεφαλᾶδες ἀκουμβημέναι σὺρριζα εἰς τοὺς τοίχους, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς γωνίας τοῦ πυρός, ὅπου τέσσαρες ξηροὶ δαυλοὶ καὶ δύο μεγάλα ξύλα ὄρθα καίουσι καὶ βρέμουσιν ἐπὶ τῆς ἐστίας. Τοιοῦτος νὰ εἶναι ὁ χειμερινὸς θάλαμος, ἔχων τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμάς, συνεχόμενος μὲ ἄλλον βορεινὸν θαλαμίσκον, ὅστις νὰ εἶναι συγχρόνως δῶμα καὶ ἡλιακωτὸν καὶ ὑπερῶον. Κατεσκευασμένος μὲ πλίνθους, μὲ ξυλοτοίχους, στεγασμένος μὲ ξύλα καὶ μὲ κεράμους, ἀφάτνωτος, ἀνώροφος, εὐήλιος, ἀξέμαστος, εὐήνεμος, σχεδὸν ὑπαίθριος, μὲ τὸ μόνον ὑψηλὸν καὶ πλατὺ παράθυρον, τὸ ἀπᾶδον εἰς ὅλον τὸν ρυθμὸν τοῦ κτιρίου, καί, χάριν πολυτελείας, μὲ πηχουαίαν ὑάλον, διὰ νὰ ἀπολαύη τις ὄρθιος, εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Βορρᾶ, τὴν μεγάλην θῆαν καὶ τὴν μεγάλην πάλην. Τοιαύτη θὰ ἦτο, χωρὶς νὰ παραβῶ τὴν δεκάτην Ἐντολήν, ἡ μόνη Φιλοκτημοσύνη μου καὶ ἡ μόνη μου πλεονεξία».

Παῦλος Πολιτίδης

3 Ὁ Παπασαδιαμάντης, Κωστὴ Μπαστιᾶ, Ἀθήνα 1974, σ.ιιι.

4 Τετράδια Εὐθύνης, 65.

Πρὸς τὴ Διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ «Επίγνωση»

Ἀγαπητοί μου φίλοι, ἐπιτρέψτε μου νὰ ζητήσω τὴ φιλοξενία τῶν ἔντιμων σελίδων σας, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση μιᾶς παρεξήγησης ἢ παρανόητων κειμένων μου:

Σὲ ὁμιλία του στὴ λεγόμενη «Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν» τῆς Μητροπόλεως Δημητριάδος, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Περγάμου, Καθηγητὴς καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἰωάννης Ζηζιούλας, εἶπε κατὰ λέξη: «Μόλις πρόσφατα ἡ εὐχαριστιακὴ προσέγγιση (τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἀνθρωπολογίας, τοῦ μυστηρίου τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ) κρίθηκε ἀπὸ ὀπαδὸ τῆς θεολογίας τοῦ Ἰω. Ρωμανίδη ὡς περὶπου κνοφορούμενη αἴρεση, ἐνῶ καὶ ὁ Χρ. Γιανναρᾶς ἐκφράζει πλέον γι' αὐτὴν ἐπιφυλάξεις. Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ θεολογικοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ».

Πρέπει νὰ ὑπάρχει κάποια διατύπωσή μου ποὺ παρανοήθηκε. Δὲν ἐξέφρασα ποτὲ τὴν παραμικρὴ ἐπιφύλαξη γιὰ τὴν εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία, ποὺ εἶναι πάντοτε γιὰ μένα θεμέλιο καὶ προϋπόθεση γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἐμπειρικῆς μαρτυρίας (Εὐαγγελίου) τῆς Ἐκκλησίας.

Θερμὰ εὐχαριστῶ
Χρῆστος Γιανναρᾶς

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

Ἐξώφυλλο καὶ ὀπισθόφυλλο: Λεπτομέρειες ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Παπαδιαμάντη στὴ Σκιάθο. Τὸ τεῦχος κοσμεῖται μὲ λεπτομέρειες ἀπὸ πίνακες τοῦ Πύργου Μοράρου, δημοσιευμένες στό, ἀφιερωμένο στόν Παπαδιαμάντη, ἡμερολόγιο τοῦ 2011.

Τὸ περιοδικὸ «Επίγνωση» ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο. Ἐκδότης: Παῦλος Πολιτίδης. Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ: Ἰ. Καλόμοιρος, Ἀ. Μπύρου, Π. Πολιτίδης. Καλλιτεχνικὴ ἐπιμέλεια: Γρ. Καλόμοιρος. Ταχυδρομικὴ διεύθυνση ἐπικοινωνίας: Περιοδικὸ «Επίγνωση» Τ.Θ. 21098, 555 10 Πυλαία, Θεσσαλονίκη. Τηλ.: 6936927002. Ἡλεκτρονικὴ συνδρομὴ καὶ παλαιὰ τεύχη: www.epignosi.eu E-mail: epignwsi@gmail.com Ἀριθμὸς λογαριασμοῦ Τραπεζῆς Πειραιῶς: 5226-054669-441, IBAN: GR030 17222 60005 22605 4669 441

